

İZZET SULTAN

PROF. DR. A. HAYITMETOV

Büyük edebiyat âlimi ve tiyatro yazarı İzzet Sultan, 29 Temmuz 2001'de, 91 yaşında hayata gözlerini yumdu. Özbek edebiyatı araştırmalarında önemli bir yere sahip, Ebu Reyhan Beyrunî Devlet Mükâfatı sahibi ve filoloji profesörü İzzet Sultan, birçok ülkede tanınmaktadır.

İzzet Sultan Atahanoğlu, 10 Haziran 1910'da Kırgızistan'ın Oş şehrinde dünyaya geldi, uzun ve zorluklarla dolu bir hayat yaşadı. Sovyetler Birliği'nin kurulmasıyla beraber İzzet Sultan'ın ailesi birtakım sıkıntılar içine düştü. Eğitime devam etmek üzere Taşkent'e gönderilen İzzet Sultan, 1929 yılında Pedagoji Lisesi'ni, 1930'da Orta Asya Devlet Üniversitesinin Sosyal Bilimler Fakültesi'ni, 1935 yılında ise Taşkent Devlet Pedagoji Enstitüsünün Filoloji Fakültesi'ni tamamladı. Bir müddet Çiftçi Gençleri okulunda öğretmenlik yaptıktan sonra, *Kambağal*, *Kolhoz Yolu* ve *Kızıl Özbekistan* gazetelerinde bölüm müdürlüğü ve baş yazarlık görevini sürdürdü. Aynı dönemlerde, Profesör Abdurauf Fitrat danışmanlığında, Cumhuriyet Bilim Komitesi'nde yüksek lisans eğitimine devam etti.

İzzet Sultan'ın Özbek edebiyatında ilk olarak, liseler ve dengi okullarda okutulmak üzere Özbek Türkçesinde hazırladığı *Edebiyat Nazariyesi* adlı kitabı 1939 yılında yayımlandı. Bu ders kitabı, edebiyat araştırmaları ve edebî tenkide hevesli gençlere teorik bilgiler verilmesinde çok büyük katkılar sağladı (Yüksek okullarda okutulmak üzere plânlanan bu ders kitabının ilâveli ikinci baskısı 1980 yılında yayımlandı.)

İzzet Sultan'ın devlet hizmetindeki çalışmalarının kendine özgü yönü, uzun süreli bilimsel ve edebî çalışmalar yapması, üniversitelerde ders vermesi ve bunların yanında birçok idarî görevi üstlenmesidir. O, 1938-1939 yıllarında Dil ve Edebiyat Enstitüsü Müdürü, 1939-1940 yıllarında Taşkent Sanat Filmleri Stüdyosu Danışmanı ve daha sonraki yıllarda bu bölümün müdürü, 1943-1944 yıllarında Devlet Radyosu Komisyon Başkan Yardımcısı, 1945-1948 yıllarında Özbekistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı ve son olarak da Özbekistan Bilimler Akademisi Dil ve Edebiyat Enstitüsü Müdürü olarak çalışmış ve bu görevleri başarıyla yürütmüştür.

İzzet Sultan bu idarî faaliyetlerinin yanında bilimsel araştırmalarına hiçbir

zaman ara vermemiş ve bilimsel çalışmalarına muntazam olarak vakit ayırmayı ihmal etmemiştir. O, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar, ortaya koyduğu başarılı dramatik eserleriyle Özbek izleyicileri tarafından çok tanınan ve sevilen bir oyun yazarı hâline gelmiştir. 1941 yılında meşhur şair ve oyun yazarı Uyğun ile beraber, Özbek tiyatrosunun klâsiklerinden biri olarak kabul edilen “Alişir Nevaî” piyesini yazmıştır. Daha sonraki yıllarda onun yazdığı “Nâma'lum Kişi (Bilinmeyen Kişi)”, “İman”, “Bilmeyin Basdım Tikanni (Bilmeden Bastım Dikenne)” gibi piyesleri ve “Şair Kalbi” adlı opera librettosunun uzun süre sahnelenmiş olması tesadüfî bir başarı değildir.

İzzet Sultan “Nevaî'nin Mîzânü'l Evzân Adlı Eseri'nin Bilimsel Tenkidi” adlı doktora adaylık tezini 1941 yılında tamamladı. 1950-1952 yıllarında SSCB Bilimler Akademisi, Şarkiyat Enstitüsü'nde doktora programını tamamladı. 1953-1954 yıllarında ise, M.V. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi, SSCB Halkları Edebiyatı Bölümünde ders verdi ve 1955 yılında da aynı üniversitede “Özbek Edebiyatı'ndaki Realizm Tarihinden” adlı doktora tezini savundu. İ. Sultan, bu tarihten ömrünün sonuna kadar Özbekistan Bilimler Akademisi, Alişir Nevaî Edebiyat Enstitüsünün Edebiyat Nazariyesi Bölümünde müdür ve kıdemli bilim adamı olarak görev yaptı. 1966 yılında Özbekistan Bilimler Akademisi'ne muhbir üye ve daha sonra da asil üye olarak kabul edildi.

1950'li yılların başında toplumsal hayattaki ferdiyetçilik ve içe dönük bakış açısının gözden düşmesiyle beraber, Özbek edebiyatı, edebiyat araştırmaları ve edebî tenkitçilikte büyük bir canlanma oldu. İzzet Sultan'ın bu dönemde yaptığı en büyük çalışmalardan biri, Abdulla Kadirî'yi Özbek romancılığının kurucusu olarak Özbek edebiyatı tarihindeki yerine tekrar oturtmasıdır. Onun bu alandaki makale ve araştırmaları, başka Özbek şair ve edebiyatçıların eserlerinin daha derin olarak öğrenilmesinde büyük fayda sağladı.

Bu devirde XX. yüzyıl Özbek edebiyatı tarihi sahasında birçok bilimsel araştırma, özellikle de kolektif olarak hazırlanmış ve birçok ciltten oluşan monografik çalışmalar ortaya koyuldu. İ. Sultan, bu çalışmaların neredeyse hepsine baş danışman olarak veya bizzat çalışarak katıldı. Bu çalışmalar arasında, özellikle 1967 yılında Moskova'da Rusça yayımlanan *Özbek Edebiyatı Tarihi* adlı eser bu dönemin en başarılı yayınlarından biridir. Bu eserin hazırlanmasında emeği geçen birçok bilim adamı ile beraber İzzet Sultan da 1971 yılında Ebu Reyhan Beyrunî Devlet Mükâfatına lâyık görüldü. Bu, Özbek edebiyatı araştırmaları ve tenkitçiliği tarihindeki en büyük başarı olarak kabul edilmektedir.

İzzet Sultan 60 yıldan fazla devam ettirdiği bilimsel faaliyetlerinde, Özbek edebiyatı ve dilinin kurucusu Alişir Nevaî'nin hayatı ve çalışmalarını araştırmaya daima çok büyük önem vermiştir. Bu nedenle bu konuda birçok makale yaz-

mış ve bu büyük şair için düzenlenen birçok bilimsel toplantıyı yönetmiştir. 1968 yılında yayımlanan *Nevaining Kalb Daftari (Nevaf'ın Gönül Defteri)* adlı eseri, şairin tercüme-i hâlini baştan sonuna kadar tarihî delil ve belgelerle ortaya koyması bakımından, diğer araştırmalarından oldukça farklı bir yere sahip oldu.

İzzet Sultan, hayatı boyunca birçok uluslar arası toplantıya katılmıştır. 1965 yılında Berlin'de düzenlenen Dünya Yazarlar Forumu, 1986 yılında Kabil'de düzenlenen ve Şark el yazmalarının araştırılması konusuna bağışlanan seminer ve birçok bilimsel konferansta ileri sürdüğü fikirleri çok büyük ilgiyle karşılanmıştır. Onun, çok büyük yenilikler getiren bilimsel çalışmaları birçok nişan, madalya ve teşekkür belgesi ile mükâfatlandırılmıştır.

İzzet Sultan'ın sadece başkalarının eserlerini incelerken değil, kendi çalışmalarını hazırlarken de oldukça titiz davrandığı bilinmektedir. Meselâ, doktora tezini tamamlayıp sunduktan bir müddet sonra ünlü şarkiyatçı Y.E. Bertels ile bir toplantıda görüşür. Bertels, sohbet esnasında İzzet Sultan'a büyük bir samimiyetle: -Nasılsınız? Yaptığınız çalışmalarınızdan memnun musunuz? -diye sorar. İzzet Sultan, Bertels'e: -Eğer bana kalsa, doktora tezimi yeniden hazırlardım. Çünkü doktora tezim şimdi bana bile çok iyi bir çalışma olarak görünmüyor! -diye cevap verir. Hiç beklenmeyen, bu cesur cevaptan memnun olan Bertels: -İşte bu sözleriniz sizin gerçek bir bilim adamı olduğunuzu gösteriyor- der. Üstadın bu sözü gerçekten çok derin bir manaya sahiptir. Totaliter rejim şartlarında, parti ve sınıf kılıcının bütün aydınların başında sallandığı bir dönemde, edebiyat tarihini, günümüz edebiyatını ve bu konularla alakalı birçok problemi rahatça ortaya koyma imkânı gerçekten de yoktu. İzzet Sultan, bu sebeplerden dolayı çalışmasını tam olarak yayımlamayı kendisine lâıyk görmemiştir.

İzzet Sultan, genç bilim adamlarına daima gerçek bir dost ve danışman olmuş, onların bilimsel hayatta ayakta durabilmeleri için elinden gelen hiçbir yardımcı esirgememiştir. O diğer insanlara nazaran şefkatli, samimi, şakacı ve çok zor şartlarda bile karamsarlığa düşmeyen değerli bir insandı. Onun aydınlık yüzü halkımızın hatırasından hiçbir zaman silinmeyecektir!

Aktaran: Selami FEDAKÂR